

Mövzu N⁰ 1. Pedaqogikanın mövzusu. Məqsəd və vəzifələri.

Plan:

1.Pedaqogika təlim,tərbiyə və təhsil haqqında elm kimi

2.Pedaqogikanın vəzifələri və metodiki əsasları

3.Özünütərbiyə, yenidəntərbiyə ,şəxsiyyətin inkişafı

4. Pedaqogikanın tədqiqat metodları

Bəşər cəmiyyəti yarandığı gündən yaşlı nəsil gənc nəslin tərbiyəsi qayğısına qalaraq ictimai-tarixi təcrübəni gənc nəslə ötürməyə çalışmış ,onu əməyə və həyata hazırlamışdır. İctimai həyatın inkişafı həmin təcrübənin xüsusi biliklər, bacarıqlar şəklində ümumiləşdirilməsi pedaqogika elminin yaranmasına sərf olunmuşdur . Belə ki, anadan olduğu gündən gənclik, ahilliyə yaşına qədər insanın təlim , tərbiyə və təhsilinin qanunlarını və qanunauyğunluqlarını pedaqogika elmi öyrənir. Deməli pedaqogika elminin tədqiqat obyektini insan, mövzusunun isə onun tərbiyəsi, təlimi, təhsili təşkil edir. Tərbiyə prosesində gənc nəsil müəyyən biliklərə , əmək bacarıqlarına və vərdislərə yiyələnir. Cəmiyyətin tələbinə uyğun olan davranış normalarını və qaydalarını mənimsəyir. Hər bir gənc nəslin qarşısında 2 mühüm vəzifə durur:

1 . Yaşlı nəslin və sosial inkişafı tarixinin topladığı bilikləri və təcrübələri mənimsəmək.

2. Özünü gələcək həyata hazırlamaq,bilikləri zənginləşdirmək və hərtərəfli inkişaf etdirməkdir.

Bütün bunları isə yalnız tərbiyə ilə əldə etmək mümkündür. Tərbiyə isə insan nəslinin əzəli, əbədi və həmişə mövcud olan çox müqəddəs bir vəzifəsidir.

İnsan bilik ,bacarıq və təcrübə ilə hazır şəkildə doğulmur. İnsan bilik, bacarıq və təcrübəni uzun bir yol keçərək əldə edir. Bu yol inkişaf yoludur , təhsil yoludur, eyni zamanda elmi dünyaya görüşə yiyələnmək yoludur. İnkişafa nail olmaq üçün ayrı- ayrı elmlər eyni zamanda pedaqogika elmi öyrədir, mənimsədir və elmə yiyələndirir.

Pedaqogika elminin özünəməxsus anlayışlar sistemi vardır.Buraya daxildir: pedaqoji proses , tərbiyə , özünütərbiyə , yenidəntərbiyə , təhsil , təlim , şəxsiyyətin inkişafı daxildir.

Pedaqoji proses- tərbiyə , təlim, təhsillə birlikdə şəxsiyyətin inkişafı proseslərinin vəhdətini təşkil edir. Yəni ayrılıqda deyil, eyni məqsədə xidmət edən vahid prosesdir.

Tərbiyə- İnsan şəxsiyyətinin məqsədyönlü formalaşması, inkişafı prosesi və nəticəsidir. Tərbiyə insana bütün müstəşəkkil və məqsədyönlü təsirləri ilə cəmiyyətin, yəni sosial həyatında təsirindən yan keçmir.

Özünü tərbiyə- insanın məqsədyönlü və planlı şəkildə öz üzərində işləməsi və şəxsiyyətini təkmilləşdirməsi prosesidir.

Yenidən tərbiyə- İnsanın şüur, xarakter və davranışında kök salmış mənfi halların keyfiyyətlərin aradan qaldırılması və müsbət keyfiyyətlərin aşılması prosesidir.

Beləliklə, pedaqogika gənc nəslin təhsilinin, təliminin, tərbiyəsinin məqsədi, məzmunu, qanunauyğunluqları və səmərəli yollardan bəhs edən elmdir.

Pedaqogikanın vəzifələri aşağıdakılardır:

- 1.Şəxsiyyətin hərtərəfli və ahəngdar inkişafını təmin etmək.
- 2.Şəxsiyyətin formalaşmasının qanunauyğunluqlarını müəyyən etmək.
- 3.Qabaqcıl pedaqoji təcrübəni ümumiləşdirib həyata tətbiq etmək.
- 4.Təlim , tərbiyə və təhsil sistemini inkişaf etdirmək.
- 5.Gənc müəllimləri pedaqoji nəzəriyyələrlə silahlandırmaq.

Pedaqogikanın mənbələri aşağıdakılardır.

- 1.Dövlətin, hökumətin təlim və təhsil haqqında qərarları, sərəncamları.
- 2.Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
- 3."Qurani –Kərim", Məhəmməd *(s.ə.s.) peyğınbərin hədisləri, böyük övliyaların fikirləri, Həzrəti Əlinin (ə) kəlamları.
- 4.Klassik pedaqoqların təlim,tərbiyə və məktəb haqqında fikirləri.
- 5.Müasir pedaqoqların pedaqoji yaradıcılığı , tədqiqat əsərləri və dərsliklər.
- 6.Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı nümunələri.
- 7.Qabaqcıl təlim-tərbiyə müəssisələrinin təcrübəsi.
- 8.Heydər Əliyev irsi və İlham Əliyevin fikirləri.

Tərbiyənin başlıca əlamətləri isə bunlardır:

- 1.Tərbiyə ictimai hadisədir.
- 2.Tərbiyə yalnız insan cəmiyyətinə xasdır.
- 3.Tərbiyə tarixi hadisədir (ictimai quruluşlar dəyişdikcə, tərbiyənin xarakteri də dəyişmişdir).
- 4.Tərbiyə əbədi hadisədir. Nəqədər ki, insan cəmiyyəti var, deməli insan tərbiyəsində oacaqdır.
- 5.Tərbiyə ümumi hadisədir. Yəni tərbiyə ayrı-ayrı adamların deyil, cəmiyyətin bütün üzvlərinin iştirakını tələb edir.

6. Tərbiyə zəruri hadisədir. Yəni yaşından aslı olmayaraq hər bir insan tərbiyə olunmağa möhtacdır.

Beləliklə, tərbiyə məqsədyönlü ictimai fəaliyyət olub gənc nəsillə inkişafı qayğısına qalmağı, ictimai davranış qaydalarına yiyələnməyi, bilik, bacarıq və vərdislərlə silahlanmağı nəzərdə tutur.

Əsas pedaqoji anlayışlar- təlim, təhsil və tərbiyə.

Pedaqogika bir elm olaraq xüsusi anlayışlar sistemində malikdir. Əsas pedaqoji anlayışlar olan təlim, təhsil və tərbiyə cəmiyyət üzvlərinin həyata hərtərəfli hazırlanmasında, bilik, bacarıq və tərbiyəyə yiyələnməsində, ictimai davranış qaydalarını mənimsəməkdə vacib olan amilləri özündə birləşdirir.

Təlim- müəllimin və şagirdlərin qarşılıqlı, məqsədyönlü, sistemli və idarə olunan fəaliyyətdir. Təlim prosesində bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilməsi baş verir və məktəblərin təhsili, tərbiyəsi və inkişafı həyata keçirilir.

Təhsil- sistemli bilik, bacarıq və vərdislərə, təfəkkür üsullarına yiyələnmə prosesi olub, məqsədyönlü olaraq böyüyən nəsillə həyata, əməyə və ictimai həyata hazırlanması deməkdir.

Tərbiyə- ailədə və tədris-tərbiyə müəssisələrində müsbət keyfiyyətlərin formalaşdırmaq, nümunəvi davranış vərdisləri aşılamaq, müsbət əxlaqi keyfiyyətlərə yiyələndirən mütəşəkkil və fasiləsiz prosesdir.

Uşağı tərbiyə edərkən onu cəmiyyət üçün faydalı və zəruri bir insan olaraq formalaşdırmaq vacibdir. Çünki insan dünyaya gəldiyi gündən keyfiyyətə bir – birindən fərqlənən anatomik fizoloji, psixoloji və sosial dəyişikliklərlə səciyəyələnen inkişaf prosesi gedir və bu inkişaf prosesində uşaq valideyinin, müəllimin və ictimayətin digər nümayəndələrinin təsiri altında təlim olunur, təhsilə yiyələnir və tərbiyə edilir. Bu cür təcrübənin nəsilədən –nəsilə ötürülməsi şəxsiyyətin inkişafı prosesi adlanır.

Beləliklə, uşağı tərbiyə etmək üçün mütləq ona təhsil vermək vacibdir. Hər cür təhsil prosesi təlimə yiyələndirir və hərtərəfli formalaşdırır.

Pedaqoji elmlər sistemi. Pedaqogikanın tədqiqat metodları

Pedaqogikanın elminin sistemi dedikdə pedaqoji gerçəkliyi öyrənən elmlər nəzərdə tutulur. Pedaqogikanın inkişafı və vəzifələrin yerinə yetirilməsinin vacibliyi cəmiyyətin və dövlətin pedaqogika elmi qarşısında mühüm tələblər qoyması, məktəblər şəbəkəsinin genişlənməsi bu elmin ayrı-ayrı sahələrinin bölünməsinə zərurətə çevirirdi. Hal-hazırda pedaqogikanın sahələri bunlardır:

1. Məktəbəqədər pedaqogika- ailədə və uşaq bağçasında məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafının qanunauyğunluqlarını öyrənir.

2.Məktəb pedaqogikası-tam orta məktəblərdə şagirdlərin təlim-tərbiyə məsələlərini öyrənir.

3.Texniki –peşə məktəbi pedaqogikası- peşə liseyləri, peşə məktəblərində təhsil alanların təlim-tərbiyə məsələlərinin qanunauyğunluqlarını öyrənir.

5.Ali məktəb pedaqogikası-akademiyalarda, universitetlərdən təlim-tərbiyə məsələlərinin prinsipi, metod və vasitələrindən bəhs edir.

6.Ali pedaqogikası-kiçik dövlət sayılan ailədə valdeyin-övlad münasibətlərinin mahiyyətini, uşaqları necə tərbiyə etməyin yollarını öyrənir.

7.Etnopedaqogika- xalqın adət - ənənələrini, təlim-tərbiyə haqqında fikirlərini öyrənir.

8.Pedaqogika tarixi- ayrı-ayrı ictimai quruluşlarda meydana gələn məktəb, təlim, tərbiyə sisteminin tarixini öyrənir.

9.Hərbi pedaqogika-əsgər xidmətdə olan gənclərin təlim və tərbiyə müəssisələrini öyrənir.

10.Metodikalar- ayrı-ayrı fənlərin tədrisi yollarının öyrənilir.

11.İslam əmək pedaqogikası- mühəndis, tibb, kosmik, sosial və s. bu pedaqogikalar yalnız təlim, tərbiyəyə istinad etməklə uşaqların gələcək inkişaflarını təmin edir.

12.Xüsusi- pedaqogika fiziki və psixi cəhətdən nöqsanlı olan uşaqların təlim- tərbiyə məsələlərini öyrənir və 4 yer ayrılır:

a) Filopedogika- kor uşaqları öyrənir.

b)Surdorpedaqogika-bal və kar uşaqları öyrənir.

c)Oliqofrempedaqogika- ağıldan kəm uşaqları öyrənir.

d)Loqopediya- dil qüsurları olan uşaqları öyrənir.

Pedaqogikanın tədqiqat metodları aşağıdakılardır:

1.Müşahidə-əvvəlcədən planlaşdırılmıyş. Nəyi? necə? nə üçün? Müşahidə etmək olduğunu müəyyən edir. Müşahidə uzun və qısa müddətli olur. Müşahidə zamanı fakt və hadisələr qeyd edilir, ümumiləşdirilir və sonda nəticə çıxarılır.

2. Müsahibə-fakt və hadisələr haqqında daha məzmunlu məlumat toplaya bilməkdir. Müsahibə şagirdin özü, valdeyinləri, müəllimləri və dostları ilə aparıla bilər. Məqsəd hərtərəfli öyrənmək və hərtərəfli formalaşdırmaqdır.

3.Eksperiment- sınaq metodu olub 2 cür ayrılır:

a)Təbii yolla

b)Laboratoriya şəraitində

Bu metodun məqsədi tədris prosesi şəraitində hər hansı bir tədris planı və dərsliyi sınaqdan keçirəkdir.

4. Anketləşdirmə-kütləvi şəkildə suallar yazılı alınan cavablardır. Anketləşdirmədəki suallar məntiqi aedıcılıqla tərtib edilməlidir.

5. Arxiv materiallarının öyrənilməsi-elmi axtarırların tətbiqi və tədqiqat metodlarının səmərəli təşkilinə kömək məqsədi ilə aparılır.

Mövzu N°2. Pedaqogika elminin və pedaqoji fikrin inkişaf mərhələləri

Azərbaycanda pedaqoji fikrin inkişafı tarixi.

Plan:

1. Qədim Şərq ölkəsində pedaqoji fikir

2. "Avestada" əqli və əxlaqi tərbiyə məsələləri

3. "Qurani –Kərim"də islam dəyərlərinin tərbiyəvi əhəmiyyəti

4. XIX-XX əsirlərdə Azərbaycanda pedaqoji fikir

Hər bir xalq təlim –tərbiyə haqqında fikirləri ilə, folklor nümunələri ilə yadda qalır. İlk pedaqoji idealara b.e.ə. Sokratın, Platonun, Aristotelin əsərlərində rast gəlinir. Onlar qurdarlıq cəmiyyətində quldar balalarını təlim-tərbiyə sisteminin yaratmışlar. Sokrata görə: insan ruhunu, yəni biliklərin mövcudluğu sual-cavab yoludur. Platona görə: insan ruhunun əsasını ağıl, iradə, hiss təşkil edir və bunlarda müdrüklük, mərdlik kimi insana məxsus keyfiyyətlərlə ölçülür. Aristotel insan ruhunun 3 əlamətini qeyd etmişdir: bitki, heyvan və insan, bunlara uyğun fiziki, əxlaqi və əqli keyfiyyətlərin inkişafını nəzərdə tutmuşdur. İlk təlim-tərbiyə sistemi qurdarlıq cəmiyyətində yaradılmış, feodalizm, kapitalizm, sosializm və digər cəmiyyətlərdə inkişaf etmişdir. Rus pedaqoqu K.D Uşinski tərbiyəni mühüm amil hesab edərək deyirdi: "Valideyinlər uşaqlardan 3 şeyi-qulaq asmağı, dinləməyi və icra etməyi tələb etməlidir".

Çex pedaqoqu J.A. Kommeniski-hər şeyi hamıya öyrətmək lazım olduğunu bildirir və "Tərbiyə olunmayan uşaq yoxdur" fikrini irəli sürürdü. Kommeniski didaktikanın (öyrətmək) ən aktual problemlərini işləmişdir. O, sinif -dərs sisteminin banisi sayılır. Kommeniski müəllimə, onun əməyinə yüksək qiymət verərək müəllimi bağbanla, memarla, həkimlə müqayisə edirdi.

Zərdüşt peyğəmbər öz peşəsinə məsuliyyətsiz yanaşan müəllimləri tənqid edərək deyirdi ki: "Pis müəllim şüuru korlar, sözün mənasını çatdırmaz, ağılın inkişafını dayandırır, nəticədə tərbiyənin təbii axarına və gözəlliyinə ziyan gətirər.

Xalq pedaqogikası xalq hakimiyyətini tərbiyə sahəsindəki insanların əsirlər boyu qazandığı təcrübəni şüuru və ideaları özündə birləşdirən və xalq pedaqogikasının əsası olan mənəvi əmək, fiziki tərbiyəni orijinal və canlı sistemi formalaşdırır.

Beləliklə, təlim, tərbiyə və təhsilin formalaşdırılması avropa sisteminin beşiyi sayılan qədim Yunanıstanda inkişaf etmiş, formalaşmış və bu günlərə qədər gəlib çıxmışdır. Bu gün də elmi pedaqogika elm olaraq xalq pedaqogikısından bəhrələnmiş, müdriklərin, filosofların, klassiklərin, yazarların fikrinə istinad edərək formalaşmış atalar sözləri, bayatılar, kəlamlar, yarıltmaclardan bəhrələnmişdir.

Azərbaycanda pedaqoji fikirlərin inkişaf tarixi.

Azərbaycanda məktəb-pedaqoji fikri tarixi Zərdüştliyin meydana gəlməsi ilə əlaqədardır. O dövrdə mütəşəkkil təlim-tərbiyə sistemi yox idi. Təlim kortəbii xarakter daşıyırdı. Qobustanda daşüstü rəsmlər ilə təfəkkür tərzini bildirir. Zərdüşt təliminə görə "Avesta" ilk tədris vasitəsi kimi istifadə olunurdu. "Avesta" Zərdüt dininin əsasını təşkil edirdi. Zərdüşt dünyanın iki qüvvəyə - Xeyir və Şər üzərində mövcud olduğunu söyləyirdi. Zərdüştə görə insan yaxşı nitqə, yaxşı fikirləşməyə və yaxşı hərəkət etməyə borcludur. Avestada tərbiyə həyatın ən zəngin amil hesab olunurdu. İnsana tərbiyə verməklə, əməkdə iştirakını təmin etməklə fiziki və ənənəvi ucluğa yüksələ bilərdi deyirdi. Fiziki tərbiyənin məqsədini gənclərin hərbi iş hazırlamasında və xidmətdə görürdü. Zərdüşt qırğınların, müharibələrin ələhinə çıxaraq sülhü qorumağı təklif edirdi. Bütün bunlardan sonra büdpərəst, xristian təliminə keçirildi. Lakin bu az müddət oldu. VII əsrdə islam dininin yayılması ilə bağlı müqəddəs "Quranın" yaradılması müsəlmanların bu gün də təmiz, toxunulmaz dini kitabı kimi qəbul olundu. VII əsrdə ərəblərin Azərbaycanı zəbt etmələri və onların hökümranlığı ilə bərabər ərəb dilinin və dininin tətbiq olunmasına səbəb oldu. XI əsrdə Bağdad şəhərində "Nizamiyyə" adlı ilk ali tədris mədrəsəsi açıldı. Daha sonralar pedaqoji fikir tarixinin ölməz incisi sayılan "Kitabi - Dədə Qorqud" dastanında tərbiyə xarakterli adət-ənənələr və nəcib duyğular əsl tərbiyə motivləri sayılırdı.

XI-XII əsrlərdə Azərbaycanın müdrik filosofu, şair və yazıçılar, elm adamları – Qətran Təbrizi, Bəhməniyar, Əfzələddin Şirvani, Fizuli, Nizami, Nəsrəddin Tusi maarifçi pedaqoq kimi təlim-tərbiyə sahəsində öz fikirlərini söyləmişlər.

Nizami Gəncəvi "Xəmsə"si böyük pedaqoji ensiklopediyadır. Nizamiyə görə, ağıl insanı heyvandan fərqləndirən əsas keyfiyyətdir.

Nəsrəddin Tusi bütün Şərqdə və Qərbdə əxlaq elminin banisi kimi tanınmışdır. Onun pedaqoji fikirləri "Əxlaqi-Nasir" əsərində öz əksini tapmışdır.

XII-XIII əsrlərdə Abbasqulu ağa Bakıxanovun "Nəsihətnamə", "Gülütani - İrəm", "Əxlaqın-Safliğı", "Qanuni-Qüds" və digər əsərlərində yüksək əxlaqi keyfiyyətləri qorumağı tövsiyə edirdi. "Ağıl və elmdən yaxşı dövlət yoxdur" deyirdi. O, müəllimə yüksək qiymət verərək söyləyirdi ki, "Müəllim geniş bilgiyə və təmiz əxlaqa sahib olmalıdır".

M.F.Axundova görə tərbiyənin məqsədi kamil insan yetişdirməkdir. Kamil insan elmdən, bilikdən, dünya mədəniyyətindən xəbərdar olan, yüksək zövqlü, çalışqan və vətənpərvər bir şəxsiyyətə deyilir. Əsl vətəndaş xalqının tərbiyəsi, onun səadəti, vətənin abadlaşdırılması və ölkənin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması uğrunda çalışan şəxsdir.

Çar Rusiyasının hakimiyyəti dövründə millətçilik, ruslaşdırma siyasəti Azərbaycan pedaqoqlarının milli-mənəvi dəyərlərini həyata keçirməyə mane olurdu. Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra (1918-1920 və 1991-il 18 oktyabr) milli özünüdərk, öz soykökünə qayıdış və milli ruhda təlim-tərbiyə işinin həyata keçirilməsi ön plana çəkildi və bu gün də bu proses gedir və inanaq ki, sabah da bu belə olacaqdır.

Mövzu N⁰ 3: Pedaqogikada şəxsiyyətin inkişafı problemi.

Şəxsiyyətin inkişafının hərəkətverici qüvələri.

PLAN:

1.Sosiyallaşma prosesində şəxsiyyətin təşəkkülü.

2.İnsan biososial varlıq kimi.

3.Şəxsiyyət və onun inkişafı anlayışı.

4.Şəxsiyyət pedaqoji prosesin subyektı və obyektı kimi.

İnsan dünyaya gəldiyi gündən keyfiyyətə bir –birindən fərqlənən anatomik, fizoloji və sosial dəyişikliklərə səciyələnen proses inkişaf adlanır. İnsanın inkişafı 3 əlamətlə- fiziki, psixoloji və sosial inkişafı səciyələndir. İnsanın sosial inkişafından danışarkən “şəxsiyyət” anlayışından istifadə edilir və şəxsiyyətə belə bir tərif verilir.

Fiziki cəhətdən normal, fərdi və psixi xasələri olan, ictimai vəzifələri yerinə yetirən, müəyyən tarixi dövrdə yaşayan və fəaliyyət göstərmiş konkret insana şəxsiyyət deyilir.

Heç kəs şəxsiyyət kimi doğulmur. Yalnız inkişaf prosesində şəxsiyyətə çevrilir. İnsanın şəxsiyyətinin formalaşmasına 3 amil rəsir göstərir:

1.İrsiyyət

2.ictimai mühit

3.Tərbiyə

İrsiyyət- irsiyyət insanın öz əcdadları ilə bağlayır. İrsiyyət deyərəkən valdeyinlərdən uşaqlara keçən müəyyən keyfiyyət və xüsusiyyətlər nəzərdə tutulur. Şəxsiyyətin daşıyıcıları genlərdir. “Gen” yunan sözü olub “doğulan” deməkdir. Müasir elm təsdi etmişdir ki, insan orqaniziminin bir sıra xüsusiyyətləri genlərlə cilalanmış və ya kodlaşdırılmışdır. Hələ xvii

əsrdə ingilis filosofu Can Lökk “ Ağ lövhə” nəzəriyyəsini irəli sürərək belə hesab edirdi ki, dünyaya göz açan uşağın beyni ağ lövhə kimi təmizdir. Həmin lövhəyə istənilən şeyi yazmaq mümkündür. Lakin bu həmişə belə deyil.

Irsən uşağa heç nə verilmir. Yalnız tərbiyə sayəsində insan xarakterini dəyişmək mümkündür. Bu səbəbdən tərbiyə edənin borcu tərbiyəni düzgün təşkil etmək uşağın ağılı və fəaliyyətini düzgün istiqamətləndirməkdir. Azərbaycan filosofu Fıracəddin Mahmud Əbubəkr oğlu Urməvi ispat edirdi ki, insanın xasiyyəti fikri deyil, o həyatada formalaşır (çünki, bəziləri qismət,bəxt,tale kimi də insanın xasiyyətini xarakterizə edirlər).

Ictimai mühit- coğrafi mənada təbiət, sosial mənada isə ailə, məişət, məktəb, mədəniyyət ocaqları, parklar,istirahət mərkəzləri və s. deməkdir. Deməli, insanın iştirak etdiyi hər bir mühitin ona xüsusi tərbiyəedici təsiri vardır. Deməli, irsiyyətlə vəhdətdə mühit və tərbiyə əsl şəxsiyyət yetişdirə bilər. Bunun üçün mühitdə ictimai münasibətlər normal olmalı, mühit tərbiyəetmə imkanlarına malik olmalıdır. Lakin , mühit hamıya eyni dərəcədə təsir etmir. Mühitin mənfi və ya müsbət təsiri həmin mü hütde tənziplənmiş ictimai münasibətlərdən aslıdır.Əgər belə olmasaydı, hər bir valdeyin öz uşağını öz ailəsində tərbiyə edərdi. Beləliklə, şərait insanları yaratdığı kimi insanlarda şəraiti yaradır, dəyişir və öz arzusuna müvafiq ola bilir.

Tərbiyə- şəxsiyyətin formalaşmasında tərbiyənin rolu həlledici amildir. Uşaq dünyaya ən zəif varlıq kimi gəlir. Tərbiyəetmə nəticəsində həm fiziki, həm də psixi cəhətdən formalaşır. Tərbiyəetmə təlim vasitəsilə həyata keçirildiyidən təlimsiz tərbiyəetmə mümkün deyil. Tərbiyənin gücünə və qüvvəsinə arxalanan uşağın gələcəkdə şəxsiyyət kimi formalaşmasında əqli, fiziki, estetik, saflıq, əməksevərlik, xeyirxahlıq kimi keyfiyyətlərin tərbiyə olunmasında istər klasik pedaqoqlar, istərsə də, müasir pedaqoqlar tam sübut etmişlər. Doğularkən uşağın irsi qazandığı təbii imkanları inkişaf etdirmək üçün düzgün qurulmuş tərbiyənin və mühitin rolu əvəzsizdir.

Doğularkən uşağın irsən qazandığı təbii imkanların qabiliyyətlərlə əvəz edilməsi və inkişaf etməsi üçün mühit və tərbiyənin təsiri vacibdir. Beləliklə uşağın inkişafında əsas amillər irsiyyət, əlverişli mühit və tərbiyədir. İnsan mühitin təsirini öz üzərində hiss etdiyindən mühit elə qurulmalıdır ki, insan orada həqiqi insanlığını anlasın, insan üçün zəruri olan keyfiyyətlərə yiyələnsin.

Mövzu N⁰ 4: Pedaqogikada yaş dövrləri problemləri.

PLAN:

- 1. Kiçik yaşlı məktəblilərin (6-10) yaş xüsusiyyətləri;**
- 2. Yeniyetmə yaşının (10-15) ümumi səviyyəsi;**
- 3. Erkən gənclik yaşının (15-18) ümumi səviyyəsi;**
- 4. Təlim-tərbiyə prosesində yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması;**

Pedaqogika elmində uşaqların yaş dövrləri aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilib:

I. Məktəbəqədər yaş dövrü- kiçik, orta, böyük mərhələləri var.

II. Məktəb yaş dövrü- 3 yerə bölünür:

a) kiçik məktəbli yaşı - 6 \ 10 yaş b) yeniyetməlik dövrü - 10 \ 15 yaş

c) ilk gənclik dövrü - 15 \ 18 yaş

Bu yaş dövrlərinin hər mərhələsində uşağın 3 istiqamətdə- anatomik, fizioloji, psixoloji, sosial və intellektual inkişafı nəzərə alınır. Kiçik yaşlı məktəblilərdə əxlaqi-təfəkkür və anlayışlar formalaşır. Dostluq, qayğıkeşlik, doğruluq haqqında ilk təsəvvürlərə yiyələnirlər və əməkdə iştirak etməyin zəruri olduğunu anlayırlar.

Yeniyetməlik dövründə sürətlə fiziki cəhətdən inkişaf gedir. Lakin, birinci dəfə vətəndaş kimi doğrulurlar. Yeniyetməlik dövründə çox ziddiyyətlər yaranır. Məsələn, nəyin bahasına olursa, olsun özünü təsdiq etməyə cəhd edir. Lakin, bunun bacarmır. Köməyə, məsləhətə ehtiyacı olduğu halda, çəkinir, ünsiyyətdən qaçır, pisliliyi, yalanı qarşı barışmaz olur. Yaxşılıq etməyə, ideal olmağa can atır. Coşğun və romantik olur. Çox vaxt kobud hərəkətlər edib, lakin, bunu mərdlik kimi sanır. Yeniyetməlik dövründə dostluq və yoldaşlıq, ləyaqət, iftixar hissi, düzlük və doğruluq, böyüklərə hörmət formalaşır ki, bu da yeniyetmədə həm özünü dərk, özünü təsdiq və özünə qiymət verməni formalaşdırır.

İlk gənclik dövründə anatomik fizioloji proseslər yanaşı nitq, təfəkkür, dünyagörüş, əxlaqi-estetik təfəkkür, əqidə formalaşır. Bu da boric, vicdan, namus, şərəf, ləyaqət kimi əxlaqi anlayışlar inkişaf edir. İlk gənclik dövründə ilk məhəbbət hissi də baş qaldırır. Ədalətsizliyə, yalançılığa, yaltaqlığa qarşı barışmaz olurlar. Bu dövrdə nəyin bahasına olursa, olsun özünü təsdiq etməyə can atırlar.

Beləliklə, göründüyü kimi hər uşaq fərdi xüsusiyyətlərinə görə maraqlı və qabiliyyətinə görə, iradi xarakterinə görə öz düşüncəsi öz hissi var. Deməli, uşağın inkişafında ailənin, məktəbin birgə rolu, vəhdətdə iş görməsi uşağın şəxsiyyət kimi formalaşmasında mühüm rol oynaya bilir

Mövzu N⁰ 5: Təhsil və tərbiyə sistemi. Təhsil sistemi və onun quruluşu.

PLAN:

1. Təhsil və tərbiyə sisteminin başlıca vəzifələri.

2. Təhsil sayəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri.

3. Təhsilin məzmunu.

4. Təhsil sisteminin quruluşu.

Məktəblərin təlim prosesində yiyələnməli olduğu bilik, bacarıq və vərdişlərin cəmi və xarakteri təhsilin məzmunu adlanır. Təhsilin məzmunu didaktikanın əsas problemlərindən biridir. Təhsilin müvəffəqiyyəti bu problemlərin həllindən çox aslıdır. Şagirdlərin təfəkkürünü, idrakı maraqlarını formalaşdırmaq, hərtərəfli inkişafın təmin etmək və əmək fəaliyyətini hazırlamaq təhsilin məzmununun əsasını təşkil edir. Təhsilin məzmununu isə təlimin məqsədilə müəyyən edilir. Hal – hazırda təhsilin prinsipləri bunlardır.

1. Təhsilin demokratlaşdırılması ;

2. Təhsilin humanist xarakter daşması ;

3. Təhsilin milli və ümumibəşəri dəyərlərin ruhunda keçirilməsi;

4. Təhsilin dövlət və ictimai xarakter daşması;

5. Təhsil elmi dünyəvi xarakter daşması;

6. Hamının təhsil almaq hüququna malik olması;

7. Təhsilin fasiləsiz olması;

8. Səmərəli prinsipi;

9. Bərabərlik prinsipi;

10. İntegrasiya prinsipi;

Hal – hazırda təhsilin başlıca vəzifəsi dərin və hərtərəfli bilik, bacarıq və praktik hazırlığa, yüksək mədəniyyətə, məsuliyyət hissəsinə, mütərəqqi dünya görüşünə malik olan, onu daim inkişaf etdirməyə çalışan kamil insan tərbiyə edəndir.

Təhsilin əsas məqsədi Azərbaycan dövləti qarşısında öz məsuliyyətini dərk edən, milli ənənələrə, demokratya prinsiplərinə əməl edən, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan müstəqil və yaradıcı düşünən şəxsiyyət və vətəndaş yetişdirməkdir.

Təhsil sistemi hər bir xalqın milli xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla iqtisadi, siyasi, elmi, texniki, mədəni, inkişaf səviyyəsinə uyğun, dövlətin mənafeyinə xidmət etməlidir. Təhsil sistemi,

təhsil qanunu ilə təsdiq olunur. Təhsil sistemi cəmiyyət üzvlərinin milli mənlük şüurunun inkişaf etdirir. Onların əməyi, ictimai fəaliyyətə və şəxsi həyata hazırlayır.

Hal – hazırda Azərbaycan Respublikasının “təhsil qanunu” 2009-cu il 19 iyun tarixli “833”N^o-li əmrə əsasən qəbul edilmişdir:

I) Məktəbəqədər təhsil müəsisələri- uşaq bağçaları və özəl bağçalar.

II) Ümumi təhsil-3 yerə bölünür:

a) İbtidai təhsil- 1-4 siniflər

b) Ümumi orta təhsil-5-9 siniflər

c) Tam orta təhsil-9-11 siniflər

Xüsusi internat məktəbləri, gimnaziyalar, lisseylər, humanitar təmayyüllü orta ümumi təhsil məktəbləri ümumi təlim bir pilləsi sayılır.

III) Məktəbdənkənar təlim-tərbiyə müəsisələri- uşaq yaradıcılıq, estetik tərbiyə mərkəzləri (idman ,şahmat və s.).

IV) Texniki peşə məktəbi-sosial iqtisadi həyatın ayrı-ayrı sahələri üçün ixtisaslı fəhlə hazırlayır.

V) Orta ixtisas məktəbi- kolleclər.

VI) Ali təhsil müəsisələri- institutlar, universitetlər, akademiya və s. Ali təhsil müəsisələrində mütəxəsis hazırlığı 3 səviyyədə aparılır : bakalavriyat , magistratura , doktorantura .

VII) Əlavə təhsil müəsisələri – müxtəlif sahələrdə çalışan mütəxəsislərin ixtisasının artırılması və yenidən hazırlanması , staj keçmə , təkrar ali və orta ixtisas təhsili , dərəcələrin yüksəldilməsi , yaşlıların təhsili , sərbəst təhsil , məsafədən təhsil (distant), fasiləsiz təhsil , təkmilləşdirmə təhsili və s.

Təhsil sahəsində dövlət standartları – “Standart” anlayışı “norma , nümunə, ölçü “ deməkdir. Təhsil standartları dedikdə , təhsil sisteminin parametrləri , ictimai həyat üçün şəxsiyyətin hazırlığı səviyyəsi başa düşülür. Dövlət təhsil standartlarına riayət etmək tipindən və formasından asılı olmayaraq bütün tədris müəsisələri üçün məcburidir. Çünki , bu müəllim və şagirdlərin , eləcə də , tələbələrin keyfiyyət göstəriciləridir.

Mövzu № 6: Pedaqoji proses və bu prosesdə müəllimin rolu.

PLAN:

- 1.Pedaqoji fəaliyyətin təşkil olunması və nəticənin əldə olunması.
- 2.Pedaqoji proses yaradıcı fəaliyyət kimi.
- 3.Müəllim pedaqoji prosesdə əsas simadır.
- 4.Müəllimin pedaqoji ustalığı və şəxsi keyfiyyətləri.

Bəşəriyyətə yol göstərən dahi şəxsiyyətlər müəllim adlanır.Başqa sözlə ,müəllim xüsusi hazırlıq keçmiş və pedaqoji fəaliyyətin başlıca istiqamətlərinin , şagirdlərin təlim , təhsilini , tərbiyəsini , inkişafı və formlaşmasını peşəkarcasına təşkil edən insandır.

Tarix boyu bəşəriyyətin böyük zəka sahibləri müəllimə , onun ləyaqətinə , mənəvi keyfiyyətlərinə yüksək qiymət vermiş , müəllimi yaşlı nəsillə gənc nəsil arasında vasitəçi, müqəddəs ideyaların həyatda reallaşdırılması üçün əlaqələndirici hesab etmişlər. Əvəs yerə demirlər ki , müəllim keçmişlə gələcək arasında canlı bir əlaqələndiricidir.

“Müəllim” sözündə “ bir elm , elmi öyrədən “ anlayışı vardır. Ona görə də müəllimin işi və fəaliyyəti tarixin ən mühüm işlərindən biri olmaqla , həm də məhsuliyyətli və şərəfli vəzifədir. Müəllim şəxsiyyəti əsl pedaqoji nümunədir. Müəllim öz hərəkəti , sözü , geyimi , adamlara münasibətilə həm öyrədir , təhsilləndirir ,həm də tərbiyə edir.

Nəsrəddin Tusi müəllimlik peşəsini insanı kamilliyə aparan ən humanis peşə hesab etmişdir. Böyük maarifçi , pedaqoq , istedadlı müəllim Sultan Məcid Qənizadə yazırdı ki, müəllim əlində elmin qüdrətli çırağını tutaraq insanların ədalət yolunu işıqlandırır , onun əqlinə bilik nuru səpir , qəlbində isə ən nəcib keyfiyyətlərin inkişaf etməsinə şərait yaradır.

Müəllim –cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi olmaqla pedaqoji fəaliyyətin də əsas simasıdır. Cəmiyyətdə olduğu kimi məktəbdə də müəllim böyük qüvvədir . Görkəmli pedaqoq Y.U.Komenski müəllimin əməyinə yüksək qiymət vermiş , müəllimi Günəşə , bağbana , mühəndisə , heykəltəraşa ,həkimə bənzətmişdir.Çünki ,o, Günəş kimi insanlığa həyat verir , bağban kimi uşaqlara daima qayğı göstərir , mühəndis kimi insan qəlbinin layihəsini cızır , heykəltəraş kimi gənc qəlbi və ağı cılalayır,həkim kimi millətin mənəvi sağlamlığı keşiyində durur və s.

Müəllim əməyi məhsuliyyətli bir işdir.Müəllim gələcək ailə başçısı ,vətən üçün müdafiəçi və vətəndaş yetişdirir .Müəllimin yeri və rolu böyükdür. Müəllim özünün mənəvi təmizliyi , zəngin biliyi ,işdə yaradıcı fəaliyyəti ilə həmişə diqqət mərkəzində durur. Müəllimin peşə qabiliyyəti və pedaqoji borcu onun məhsuliyyəti ilə müəyyən edilir.

Müasir məkəb müəlliminin pedaqoji fəaliyyətinin səmərəliliyi onun öz funksiyalarını günün tələbləri baxımından yüksək səviyyədə yerinə yetirməsidir. Pedaqoji funksiya müəllimin peşə bilikləri və bacarıqlarını tətbiq etməkdir. Pedaqoji funksiya daxildir: təhsilverici, tərbiyəedici, inkişafetdirici, sitimullaşdırıcı və analitik funksiyalar.

Təhsilverici funksiya-şagirdləri bilik, bacarıq, vərdislərlə silahlandırmaqda tətbiq olunur. Yəni, təkcə informasiyanı ötürmək yox, şagirdlərin müstəqilliyini, yaradıcı axtarışlarını artırmaqdır.

Tərbiyəedici funksiya-fənni tədris etməsindən asılı olmayaraq müəllim həm də tərbiyəçidir. O, çalışmalıdır ki, şagirdlərlə ideya –mənəvi keyfiyyətlər, nəcib -əxlaqi hislər, etik davranış normaları, şəxsi ləyaqət, özünə hörmət hisləri formalaşdırsın.

İnkişafetdirici funksiya –müəllim yalnız bilik vermir, həm də zamanın tələblərinə cavab verən yaradıcı, ziyalı şəxsiyyətlər formalaşdırır. Ona görə də təlim –tərbiyənin inkişaf etdirilməsi, şagirdlərin dərk etmə fəaliyyətinin, problemlərin müstəqil həllinin tapılması kimi də informasiyalara yiyələndirməlidir.

Sitimullaşdırıcı funksiya-şagirdi müxtəlif yollarla təlimə yönəltmək, maraq yaratmaq, öyrənməyi öyrətmək, qazandırları bilikləri praktikaya tətbiq etmək bacarıqları nəzərdə tutur. Daha səmərəli nəticələr əldə etmək üçün şagirdin şəxsi səyi, fəallığı nəzərə alınaraq müəllim tərəfindən əlverişli şərait yaradılmalıdır.

Analitik funksiya-müəllimin analitik funksiyası düşüncə problemi ilə yaranıb öyrənmə mərhələsi ilə başlayır. Yəni, ən doğru, ən uyğun variant seçilərək təhlil edilir., onun səmərəli tərəfləri müəyyənləşdirilir və həlli istiqamətləri həyata keçirilir.

Müəllimin hüquq və vəzifələri təhsil haqqında qanunun 33-cü maddəsində öz əksini tapmışdır.

Beləliklə, bəşəriyyətin ictimai inkişaf tarixi sübut edir ki, müəllim ideal olmalıdır. Çünki, müəllimin istehsal etdiyi məhsul insandır, ziyalı vətəndaşdır. Vətənin taleyi o vətəndaşın ləyaqətindən, biliyindən, mədəniyyətindən, kamilliyindən asılıdır.

Mövzu № 7 :Didaktika təlim və təhsil haqqında nəzəriyyədir. Təlim prosesinin mahiyyəti və psixoloji əsasları.

PLAN:

- 1. Didaktikanın yaranması və inkişafı.**
- 2. Didaktikanın əsas anlayışları :təlim, təhsil, öyrətmə mənimsəmə.**
- 3. Təlim prosesinə ənənəvi və müasir yanaşmalar.**
- 4. Fəal və interaktiv təlim.**

Didaktika pedaqogika elminə VII yüzillikdə daxil olmuşdur. Bu termini ilk dəfə alman pedaqoqu Volfqanq Ratke və çex pedaqoqu Y.A.Komenski şərh etmişdir. Ratkeyə görə didaktika elmlə, dilləri və incəsənəti öyrətmək məharətidir. Komenskiyə görə isə didaktika hər şeyi hamıya öyrətmək məharətidir.

Didaktika yunan sözü olub “öyrədirəm” deməkdir. Didaktika pedaqogikanın ən inkişaf etmiş sahəsidir.

Didaktika təlim və təhsilin mahiyyətini, məzmununu, prinsiplərini, metodlarına, təşkili formalarına, təlim müvafəqiyyətini, qiymətləndirmənin düzgün aparılması qaydalarını, müəllim və şagird fəaliyyətini öyrənib araşdırır və onları tətbiq edir. Başqa sözlə, didaktika təlim prosesinin səmərəli təşkili üçün normativ tələblər işləyib hazırlayır.

Cəmiyyətin ictimai sifarişinə, məktəbin müasir səviyyəsinə əsaslanaraq didaktika öyrənmə predmentini, təlimin məqsədini (nə üçün öyrətmək? nəyi hazırlamaq?), təlimin məzmunu (nəyi öyrətməli?), təlimin metodlarının və təşkili formalarını (necə öyrətməli), təlimə nəzarət və onun nəticələrini hesaba alınması və bu kimi məsələlərini öyrənir.

Didaktika duyğular vasitəsilə gerçəkliyi dərk etməyə imkan yaradır. Bəzən deyirlər ki, bizim duyğularımız aqla və elmə açılan pəncərədir.

Didaktika iki qola ayrılır:

1. Ümumi didaktika – müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı fəaliyyətinin ümumi cəhətlərini öyrənilməsidir.

2. Xüsusi didaktika – ayrı – ayrı metodikaların öyrənilməsi və tətbiq edilməsidir.

Komenski “Böyük Didaktika” əsərində hər şeyi asan və düzgün yolla öyrətməyin yollarını, mədəniyyətini və təşəbbüsünü irəli sürürdü.

Beləliklə, didaktika biliksizlikdən biliyə doğru yol getməyi öyrədir və idraka yiyələndirir. Təlimdə idrak prosesi didaktik məsələlərlə şərtlənir və təlim prosesinin inkişafına istiqamətləndirir.

Təlim- müəllimin rəhbərliyi ilə həyata keçirən məqsədyönlü təhsil alma və tərbiyə etmə prosesidir. Təlim prosesində şagirdlər bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələnirlər. Demək təhsil prosesinin məcmusunu bilik, bacarıq və vərdişlər təşkil edir.

Bilik- təbiət, cəmiyyət və təfəkkürə aid faktlar, hadisələr, qanunlar və qanunauyğunluq sistemidir.

Bacarıq- bilikləri tətbiq etmək deməkdir. Bacarıqlar 2 cürdür:

a) təlim bacarıqları (məsələ həll etmək, inşa yazmaq daxildir).

b) əmək bacarığı (yumaq tikmək və hamarlamaq)

Vərdiş- bacarıqların dönə -dönə təkrarı nəticəsində avtomatlaşdırılmış formasıdır. Vərdişlər də 2 cürdür:

a) təlim vərdişləri (sürətli yazmaq və oxumaq, tez və düzgün məsələ həll etmək və s.)

b) əmək vərdişləri (sürətli toxumaq və tikmək)

Təlim prosesi daim yerləşir və mənimsəmək fəal təlim metodlarına yanaşmaq və ən mühüm vəzifəni fəallığı, müstəqilliyi artırmaqla təfəkkürü inkişaf etdirməkdir. Yəni, ənənəvi təlimdən fərqli olaraq yaddaş məktəbindən təfəkkür məktəbinə keçməkdir. Məqsəd budur ki, şagird təlim materialları ilə yüklənməsin, düşünərək bilik qazansın, axtarıcılıq və tədqiqatçılıq qabiliyyəti inkişaf etdirilsin. Lazım olduqda təlim materiallarını özü müstəqil əldə edə bilsin. Ənənəvi təlim zamanı şagirdlərin diqqəti bilik və məlumatların yadda saxlanılmasına yönəldilirdi. Yəni, biliklər hazır şəkildə verilir. Bu şagirdin müstəqilliyinin və yaradıcılığının qarşısını alırdı. Fəal təlimdə isə zəruri biliklər müstəqil olaraq əldə edilir. Təlimin optimallaşdırılması nəticəsində şagirdin təşəbbüskarlığı artır və o, təlim prosesinin fəal iştirakçısı olur. Fəal təlimdə mexaniki yaddaş öz yerini təfəkkür əməliyyatlarına verir. Müəllim isə şagirdlərin biliklərə yiyələnməsində ötürücü rolunu oynayır. Şagird əzbərçiliyə deyil, dərk edərək öyrənməyə cəhd edir. Bu isə şagirdin öz qüvvəsinə inamını artırır, təşəbbüskarlığa və müstəqilliyinə şərait yaradır.

Fəal və interaktiv təlim öyrədən və öyrənənin qarşılıqlı təsirinin üç formasını qeyd etmişdir:

a) Passiv metodlar-effekt verməyən prosesdir;

b) Fəal metodlar-demokratik üslubla dərslərin gedişinin və idarə olunmasının təşkilidir. Burada fəal olmaq məcburidir. Çünki, motivasiyanın yüksək inkişaf səviyyəsi var;

c) İnteraktiv metodlar –interaktiv (qarşılıqlı təsir mənasını verir) öyrədən və öyrənən arasında qarşılıqlı münasibətlərin daha geniş formada qurulmasıdır;

Mövzu 8: Mənimsəmə mərhələləri –qavrama, anlama, möhkəmlətmə və tətbiqetmə.

PLAN:

1. Təlimə maraq yaradılması yolları;

2. Öyənədə idrakı və sosial motivlər;

3. İdrakı tələbatlar və idrakı maraqlar;

Təlim pedaqoji proses olduğu üçün müəllim və şagird fəaliyyətini əhatə edir. Ona görə də təlim prosesinin mahiyyətini və mərhələlərini bilmək ən aktual cəhətdir. Bəllidir ki, təlim prosesində şagirdlər biliksizlikdən biliyə doğru inkişaf edirlər. Dünyanın da dərk olunması hissi idrakdan –duyğu və qavrayışdan başlayır.

İdrak-dünyanın insan şüurunda əks olunmasının mürəkkəb prosesidir. Məhz insanın bilik, bacarıq, vərdişlər əldə etməsi təlim prosesində idrak yolundan istifadə edərək əldə olunan nəticədir.

İdrak yolu –canlı müşahidə ,mücərrəd təfəkkür və praktikadır.

Təlim yolu-qavrama ,anlama .möhkəmlətmə və tətbiqetmədir.

Qavrama canlı müşahidə ilə ,anlama mücərrəd təfəkkürlə ,möhkəmlətmə və tətbiqetmə isə praktika ilə əlaqədardır.

Qavrama –təlim prosesində əşya və hadisələr haqqında onların əlamət və xüsusiyyətləri ilə bağlı məlumatların əldə edilməsidir.Qavrama **bilavasitə və bilvasitə** ola bilər .**Bilavasitə** müşahidə yolu ilə (əyani),**bilvasitə** isə müəllimin danışıqı ,izahı və ya kitabla olur.Müəllim izah edərkən yeni məlumat verərkən əvvəlki biliklərə istinad edirsə ,qavrama səmərəli olacaqdır.

Anlama-mənimsəmənin əsas şərtidir.O, təfəkkürlə sıx bağlıdır.Yəni, anlama dərk edərək öyrənmədir.Anlama mərhələsində əşyanın ən zəruri əlamətləri mənimsədilərək ikinci dərəcəli əlamətlərindən fərqləndirilir.Anlama mərhələsində təfəkkürün formaları –**məfhum ,hökm , əqli nəticə** iştirak edir.Yəni, məfhumlar hökmün doğruluğunu . düzgünlüyünü ifadə edir və əqli nəticəyə gəlmək imkanı verir.

Möhkəmlətmə -bu mərhələdə qazanılmış biliklər ,anlayışlar ,qanunlar , qaydalar möhkəmləndirilir. Mənimsəmənin ən zəruri üsullərindən sayılan möhkəmlətmə qazanılan biliklərin hafizədə uzun müddət saxlanılmasını təmin edir.Bunun üçün keçirilmiş materiallar sual –cavab yolu ilə təkrarlanır ,möhkəmlənir.Şagirdlərin reaksiyasının qənaətbəxş olduğunu yəqin edəndən sonra daha dərin biliklərə getmək,çalışmalar vermək və tam mənimsəməyə, möhkəmlətməyə nail olmaq deməkdir.

Tətbiqetmə-nəzəri biliyi həyata çalışmalara tətbiq etmək bacarıqları aşılamağa imkan verir. Tətbiqetmə sahəsində şagird bilikləri şüurlu və möhkəm mənimsəyir. Biliyə marağı artır. Nəzəri biliklər onun üçün həyatı məna kəsb edir və onlarda zəruri bacarıq və vərdişlər formalaşır. Mənimsəmənin üsulləri vəhdətdə həyata keçirilməlidir. Belə ki, qavrama prosesində ilkin anlamı təmin etmək, anlama, qavrama və möhkəmlətmə vəzifələrini, tətbiqetmə zamanı isə anlama vəzifəsini həyata keçirmək səmərəli nəticə verir.Təlim prosesi dərk edilərək fəaliyyət göstərməkdir.Fəaliyyət isə insanın öz tələbatını ödəməyə yönəlmiş fəallıqdır.Təlimdə müsbət nəticələrin əldə olunması üçün idrak tələbatları və motivləri mühüm rol oynayır. Məsələn,şagirdin təlimə münasibəti onun tələbatı ilə müəyyən olunur.Təlimə ,biliyə ,mütaliəyə tələbatı olan şagird yaxşı oxuyur ,təlimə səylə yanaşır.Bu tələbatın ödənilməsi motivləri sıx bağlıdır.

Motiv(latın sözü olub “təkan vermək ,hərəkətə gətirmək”deməkdir) - insanı fəaliyyətə təhrik edən daxili səbəb və təlimin aparıcı qüvvəsidir. Motiv insanın fəaliyyətinin istiqamətini müəyyənləşdirir.Psixoloqlar bu sahədə idrak və sosial motivləri əsas götürürlər.

İdrak motivləri idrak tələbatları ilə bağlıdır(bilik əldə etmək ,özünü təhsil ,maraq ,tədris motivləri və s.)

Sosial motivlər isə vətənə ,cəmiyyətə faydalı olmağa çalışmaq , ailədə və məktəbdə yaxşı mövqe tutmaq , əməkdaşlığı bacarmaqdır.

Təlimin ən güclü təsirə malik olan motiv **maraqdır**. Öyrənmə motivləri arasında idrak maarğının rolu böyükdür. Bu isə təlim yoludur.

Mövzu №9: Təlimin prinsipləri və onların mahiyyəti .

Plan:

- 1. Təlimdə əyanilik və elmlilik prinsipi.**
- 2. Şüurluluq və fəallıq ,sistematiklik və ardıcılıq prinsipi.**
- 3. Təlimdə biliklərin möhkəmləndirilməsi prinsipi.**
- 4. Təlimdə fərdi yanaşma prinsipi.**

Təlim elmlərin əsasına ,fəaliyyətin üsullarına yiyələnmək və şagirdlərin təfəkkürünü formalaşdırmaq məqsədi daşıyır. Təlimin prinsipləri didaktikanın mühüm vəzifələrini yerinə yetirir və müəllim qarşısında tələb qoyur ki ,bu prinsip və qaydalara əməl etməklə şagirdlərdə yüksək tədris uğurlarına nail olunsun.

“Prinsip” latın sözü olub “əsas ,bünövrə” deməkdir. Təlimin prinsipləri təlim prosesinin istiqamətini və müəllimin fəaliyyətini ifadə edir. Təlimin prinsipləri tədris prosesinin bütün komponentlərinə ,onun planlaşdırılmasına ,məntiqinə, məqsəd və vəzifələrinə,təşkili formalarına və metodların seçilməsinə verilən tələbləri şərtləndirir. Təlimin prinsipləri ilə yanaşı onun qaydalarından da istifadə edilir.

Qaydalar-müəllimin istifadə etdiyi preyonların xarakterini şəraitə uyğunlaşdırır.

Təlimin prinsipləri aşağıdakılardır:

1. Təlimin məqsədyönlülük prinsipi -müasir dövrdə hüquqi dövlət qurmuş Azərbaycan Respublikasının gənc nəslini vətənimizə,dövlətimizə layiq məqsədlər arasında yetişdirməliyik. Dövlətimizin məqsədinin aydın dərk olunması ,təlim və təhsilin mütəşəkkil həyata keçirilməsində başlıca rol oynayır. Təlim sadəcə bilik vermir,qazanılmış biliklərin vətənə ,xalqa,dövlətə ,ölkənin iqtisadi ,siyasi ,mənəvi inkişafına xidmət etməsinə inam yaradır.bunun

üçün elmi dünya görüşlü vətəndaşlar yetişdirmək təlimdə məqsədyönlülük prinsipinin zəruri qanunauyğunluğudur.

II. Təlimdə əyanilik prinsipi-öyrənmə fəaliyyətinin səmərəli təşkilində əyanilik mühüm rol oynayır. Əyanilik prinsipi bilavasitə duyğu və qavrayışların verdiyi materiallar əsasında gerçəkləşir. Çex pedaqoqu Komenski bu prinsipi müəllimlər üçün “Qızıl qayda” adlandırmışdır. Yəni, görülən ,toxunulan nə varsa ,daha yaxşı yadda qalır. Çünki, burada duyğu və qavrayış daha yaxşı inkişaf edir.

Azərbaycanda pedaqoji fikrin banisi ,ilk pedaqogika dərsliyinin banisi Mərdan Muradxanov təlimdə əyanilik prinsipinin rolunu yüksək qiymətləndirərək yazırdı: “Əyanilik prinsipi təlimi mücərrəd sözlər üzərində deyil ,şagird tərəfindən bilavasitə aparılan konkret əşya və hadisələr üzərində qurmaqdır.”

Əyaniliyin aşağıdakı növləri vardır:

1. Təbii əyanilik –bitkilər, toxumlar, toxumda saxlanılan həşəratlar, süxurlar və s.

2. Sözlü əyanilik-söz vasitəsilə konkret təsəvvürlər yaratmaqdır. Bu müəllimin pedaqoji ustalığının nəticəsində canlı və obrazlı təsviri yarada bilməkdir.

3. Şəkil əyaniliyi –müəyyən ictimai hadisələrin, şəkillərin, incəsənət əsərləri şəkil əyaniliyinə nümunədir. Diofilm, diopozofilmlər, səssiz filmlər də bu növə nümunədir.

4. Şərti əyanilik –(simvolik əyani vasitələr) –xəritələr, çertyojlar, sxemlər, səs yazıları və s.

5. Hərəkətli əyanilik –kino, televiziya, komputer və s.

III. Elmlilik prinsipi- təlim prosesində şagirdlərin obyektiv elmi faktlar, anlayışlar və nəzəriyyələrlə, elmi nailiyyətlərlə tanış edilməsini tələb edir. Proqramlar , dərslilər hazırlanarkən elmlilik prinsipi əsas tutulmalıdır. Yəni, elmin klassik, müasir və perspektiv kanpanentləri əlaqələndirilməlidir. Elmlərin yeni nailiyyətləri ilə şagirdlər tanış olmalı və bu tədrisin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevilməlidir.

VI. Şüurluluq və fəallıq prinsipi- biliklərə yiyələnmək şüurlu fəaliyyətini nəticəsində yaranır. Məktəblilərin şüurlu fəaliyyəti olmadan təlim prosesi istənilən nəticəni verə bilməz. Bu prinsip təlimdə şagirdlərin fəal rolunu, fakt və hadisələrə şüurlu münasibətini əks etdirir. Şüurluluq və fəallıq prinsipi yalnız yadda saxlamaqla deyil, qavranılan biliklərin müstəqil həllinə yönəldilməlidir. Biliyi şüurlu mənimsənmiş şagird öyrəndiyi materialı öz sözləriylə ifadə edərək

dərslərdə verilmiş nümunələrlə kifayətlənməyib, əlavə misallar da söyləyəcəkdir. Bu isə qavranılan bilik və bacarıqların praktikaya tətbiq edə bilməkdir. Fəallıq idrakı fəallığı təfəkkürü və fəaliyyətin vəhdətini tələb edir. Əgər zehni fəallıq varsa, əməli fəallıq da olacaqdır. Hər hansı bir materialı şüurlu başa düşərək öyrəndikdə uzun müddət yadda qalır. Həm də dərslərdə fəallıq tələb olunur. Ona görə deyirlər ki, oxumağın, öyrənməyin faydası əzbərləməkdə yox, dərk etməkdədir.

V. Sistemlilik və ardıcılıq prinsipi- ardıcıl və sistemli verilən biliklər asan və şüurlu mənimsəniləndiyi halda, parakəndə və sistemli verilən biliklər tez unudulur və yaddaşda qalmır. Sistemli öyrənilən biliklər onlardan sonra gələn biliklərə yol açır. Elmi anlayışlar arasındakı əlaqəni tənzimləyir. Sistemlilik, ardıcılıq proqramında, dərslərin məzmununda, materialın ardıcıl yerinə yetirilməsində gözlənilməlidir. Hər bir şagirdə izah olunmalıdır ki, biliklərə yiyələnmək üçün sistemli, ardıcıl başa düşmək, öyrənmək, mənimsəmək vacibdir. Belə olduqda məntiqi yadda saxlamaq mümkün olacaq və fəallıq da özünü göstərəcəkdir.

VI. Təlimdə biliklərin möhkəmləndirilməsi prinsipi – biliklərin mənimsənilmiş bilik və bacarıqları praktikaya tətbiq etmək üçün möhkəmləndirmək tələb olunur. Möhkəmləndirmək təkrar etmək yolu ilə daha yaxşı mənimsənilir. Biliklərin möhkəmləndirilməsini şərq mütəfəkkiri və tarixçisi İbn Xəlqin tövsiyə edirdi ki, əsl bilik 3 dəfə təkrarlandıqdan sonra hasil olunur. Komenski isə bilikləri möhkəmləndirməyə müəllimin işini xəlbirlə su daşımağa bənzədir. Möhkəmləndirmə prinsipinin əsas məqsədi kəşv olunmuş həqiqətləri daha da dərinləşdirərək mənimsətməkdir. Müəllim verilən bilikləri köhkəm mənimsədərək yeni mövzuya keçməlidir. Dərs bir neçə dəfə təkrarlamaqla şagirdlərə yoxlayıcı suallar verilməlidir. Mövzunun nə dərəcədə mənimsənilməsinə inam yaradılmalıdır. Biliklərin möhkəmləndirilməsində təkrar biliyin anası, tətbiq etmə isə atası sayılır. Təkrarlar ilk (tədris ilinin əvvəlində), gündəlik (hər dərslə), yekun (hər bölmədən sonra) təkrarlar olmaqla bir neçə yerə ayrılır.

VII. Fərdi yanaşma prinsipi- hər şagirdin fərdi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması tələb edilir. Yəni, onların inkişafı səviyyəsini dərk etmə qabiliyyətini, materialı tez və dəqiq qavramaq imkanlarını nəzərə almağı tələb edir. Fərdi yanaşma hər bir şagirdin üçün vacibdir. Bunun üçün müəllimin 4 didaktik qaydadan istifadə edilməlidir:

1. Məlumdan məchula;

- 2.Sadədən mürəkkəbə;
- 3.Ümumidən xüsusiyyə;
- 4.Konkretdən mücərrədə;

VIII.Təlimdə yaşa uyğunluq prinsipi.

IX.Təlimin həyatda quruculuq və əlaqə prinsipi.

X.Demokratikləşdirilməsi və humanistləşdirilməsi prinsipi.

Mövzu 10: Təlim metodları haqqında anlayış

Plan:

- 1.Təlimin metodlarının seçilməsinin didaktik əhəmiyyəti;**
- 2.Təlim metodlarının tətbiqinə verilən pedaqoji tələblər;**
- 3.İnteraktiv təlim metodları;**
- 4.Fəal təlim metodları və onların müqayisəsi;**

Metod yunan sözü olub idraki və praktik dərkətməyin öyrənmənin yolu mənasını verir. Başqa sözlə, üsul məqsədə yetmək üçün yol deməkdir. Təlimin metodları təlimin məqsəd və vəzifələrini yerinə yetirmək işinə xidmət edir. Təlimin məqsəd və vəzifələri isə təhsilləndirmək, tərbiyələndirmək və hərtərəfli formalaşdırmaqdır. Təlim metodları müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı fəaliyyət qaydaları sisdeidir ki, müxtəlif vasitələrdən istifadə etməklə təlim prosesində didaktik vəzifələrin həllinə xidmət edir. Didaktik vəzifə müəllimin öyrədici işini-yeni materialın şərh, izahı, biliklərin təcrübədə tətbiqi və s. fəal təlim idrakı fəaliyyətini sistemləşdirir. Müasir pedaqogikada təlim şagirdlərin biliklərə, müvafiq vərdişlərə, bacarıqlara yiyələnmək məqsədilə müəllim və şagirdlər qarşılıqlı fəaliyyəti prosesidir.

Təlimin metodları 3 qrupa bölmək olar:

a)passiv metodlar ;

b)fəal metodlar;

c)interaktiv metodlar.

Passiv metod- adından göründüyü kimi şagirdlərin qeyri-fəal olub yalnız dinləyici kimi çıxış etməlidir.

Fəal metod-isə dərslərin gedişində müəllim və şagirdin qarşılıqlı fəaliyyəti, dərslərin fəal iştirakçısı olması, demokratik üsluba (şagirdlərin sərbəst sözünü demək fikrini söyləmək imkanı) əsaslanır.

Interaktiv metod- isə fəal metodunun daha müasir forması olub birgə əməkdaşlığı tələb edir. Deməli,interaktiv –insanların qarşılıqlı anlaşması və əməkdaşlığı deməkdir.İnteraktiv metodlar şagirdin, nəinki, müəllimlərlə, həm də bir-biriylə daha geniş qarşılıqlı əlaqəsini və fəallığını təmin edir.

İnteraktiv təlim metodları bunlardır:

1.İşgüzar səs – küy –bu dərslərdə sakit oturmaq və intizamlı olmaq prinsipindən uzaq olan metoddur.Yalnız öyrənməyə, mənimsəməyə, məlumat almağa maraqlı yaradan işgüzar səs-küyün nəticəsi qazanmaqdır. İşgüzar səs-küy zamanı şagirdlərin sərbəst fikirlərinə yer vermək, mövqelərini öyrənməklə zəif, utancaq uşaqları da fəallaşdırmaq yoludur;

2.Əqli hücum (beyin həmləsi)-buna beyin həmləsi, zehni hücum , əqli sıçrayış da deyilir. Qısa müddət ərzində suala, problemlə əlaqədar olan bütün mümkün variantlar, fikir və təkliflər qeyd olunur. Əqli hücum daha çox yeni mövzusun öyrənilməsinə başlanarkən giriş müsabiqəsində təşkil olunur. Bu maraqlı oyanma məqsədilə aparılır. Bu zaman beyinlərdə bilik ehtiyatı hərəkətə gəlir və dərhal cavab verməyə məqam yaranır.Əqli hücum şagirdlərin müstəqilliyini formalaşdırmaq ən mühüm metoddur;

3.Rollu- idraki oyunlar- öyrənmələr rollar üzrə oyunda iştirak etməklə hadisələrin iştirakçısı olurlar. Aydındır ki, kiçik yaşlı uşaqlar təbiət etibarı ilə oyuna daha çox maraqlı göstərilir. Oyun prosesində uşaq öz hislərini, bacarıqlarını, ünsiyyətini, nitq mədəniyyətini ortaya qoyur və oyundan həzz alır. Bu cür oyun prosesi onun idraki marağını inkişaf etdirir və gələcək bacarıqlarını formalaşdırır;

4.Səhnəciklər –uşaqlar uyduraraq həyatda özlərinə aid olmayan hadisələri səhnədə göstərməsidir. Bənzətmə, böyüklər kimi olmağa çalışmaq , yamsılamaq və digər hisləri məhz səhnəciklərdə göstərməyə çalışırlar;

5.Bibo cədvəli- bu metod səmərəli metod olsa da, həmişə istifadə olunmur. Bu metod öyrənənlərə keçmiş bilik dərinləşdirmək və ya yeni biliklərə əlaqə yaratmaq imkanı verir;

Bilirəm

Bilmək
istəyirəm

Öyrəndim

6.Klaster (şaxələndirmək) –lövhədə və ya iş vərəqəsində dairə çəkilir. Onun mərkəzində yazılmış söz və ifadələr söylənərək tapşırılır.Mərkəzdə yazılmış anlayışdan başlayaraq hər növbəti söz onunla əlaqəli sözlərlə xətlər vastəsilə birləşir;

7.Söz assosiasiyaları- öyrəniləcək mövzuya aid əsas söz və ya söz birləşməsi lövhəyə yazılır. Öyrənənlər həmin söz ilə bağlı fikirlərini söyləyirlər;

8.Müzakirə (debat)- mövzu ətrafında ideya, məlumat, təəsürat, təhlil və təkliflərin qarşılıqlı mübadiləsidir;

9.Mühazirə-məlumatn öyrənənlərə ötrülmə üsuludur. Bu mövzunun məzmunun zənginləşməsi və tamamlanması məqsədilə istifadə olunur;

10.Ziqzaq- bu üsulda öyrənənlər 4 nəfərlik qrupa ayrılır. Bu qrup “əsas qrup” adlanır. Əsas qrupdakı öyrənənlər yenidən mömrələnir və hər qrupdakı eyni rəqəmli öyrənənlərdən yeni qrup “ekspert” qrupu yaradılır. Bu üsul mətnin məzmununu daha maraqlı formada öyrənilməsinə imkan verir.

Mövzu 11: Şifahi, əyani, əməli təlim metodları.

Plan:

1.Şifahi təlim netodları: müəllimin şərhı, mühazirə, müsahibə, diskursiya, kitab üzərin də iş;

2.Əyani təlim metodları: illüstrasiya və demonstrasiya;

3.Əməli təlim metodları: praktik işlər, çalışmalar, labarator məşğələlər.

Tədris prosesi təlimin məzmununun, metodlarının və təşkili formalarının vəhdətnin özündə birləşdirir. Ümumi mənada metod müəyyən məqsəd nail olmağa yönəlmiş faliyyət sistemidir. Təlimin hər bir metodu müəllimin öyrədici işini və şagirdlərin fəal təlim idraki fəaliyyətinin əhatə edir. Təlim metodları bunlardır :

1.Şifahi təlim metodları –müəllimin şərhı, mühazirə, müsahibə, diskursiya, kitab üzərində iş:

Şifahi təlim metodu aparıcı metod olub əyani və əməli metodlara zəmin yaradır. Müəllimin canlı sözü, şərhı , izahı təhsil alanların qarşısında problemlər qayur və onların həlli yollarının göstərməyə imkan verir. Şifahi təlim metod qısa müddət ərzində böyük həcmdə informasiyanın çatdırılması, keçmiş, indki zaman və gələcək haqqında fikirlərin çatdırılması məqamını yaradır. Şifahi təlim metodlarının aşağıdakı növləri var:

1.Müəllimin şərhı 3 cür olur:

a) nağıletmə - müəllimin şərhı ;

b) müəllimin izahı;

c)məktəb mühazirəsi;

Nağıletmə -fakt və hadisələri canlı, emosional tərzdə şagirdlərə çatdırmaqdır. Müəllim nağıl edərkən ardıcıl, məntiqi, başa düşmülən tərzdə şagirdlərə çatdırılmalıdır. Şərh zamanı tək cə dərslikdəki materiallarla kifayətlənməyib təcrübədən, hadisələrdən də nümunələr gətirilməlidir;

Izah etmək – fakt və hadisələri təhlil edərək,(canlı, emosional tərzdə) sübuta yetirərək izah etməkdir. Izah zamanı problemlərin dəqiq və dürüst həllinə və

mükəmməl əsaslandırmağa yönəldilməlidir. İzah zamanı mübahisəli məqamlarda şagirdlərin iştiraki də mümkündür;

Məktəb mühazirəsi – müəllim tərəfindən elmi məlumatların çatdırılması , öyrənənlər tərəfindən dinlənilməsi, lazım gəldikdə qeydlər aparmaq bacarığına yiyələndirir. Məktəb mühazirəsi şərhin monoloji formasıdır.

2.Müsahibə üsulu-fakt və hadisələri sual- cavab yolu ilə öyrənənlərə çatdırmaqdır. Bu üsulu ilk dəfə sourat təbliğ etdiyi üçün bu üsula “Sourat üsulu” da deyilir. Müsahibənin dörd növü var:

a) Evrestik müsahibə - evrika yunan sözüdür, mənası “tapdım” deməkdir. Yeni biliklərin veriləməsində əvəzsiz rolu vardır. Bu metod düşünməyi və müstəqil nəticəyə gəlməyi öyrədir. Müsahibə yığcam və dəqiq olmalı , təhlilə və müqayisəyə imkan yaratmalıdır;

b) Təkrarlama müsahibəsi- mənimsənilmiş biliklərin təkrar etmə yolu ilə daha da dərniləşdirilməsi və möhkəmləndirilməsidir;

c)Diskursiya – şifahi təlim metodu olub idraki maraqları genişləndirir, fəallığı artırır, öyrənənlərin öz mövqeyini bildirməyə və başqalarının mövqeyinə hörmətlə yanaşmağa yiyələndirir;

d)Kitab üzərində iş – konspekt, plan, referat, tərsi yazmaq qabiliyyətlərinin yerinə yetirilməsidir;

II. Əyani təlim metodları-illustrasiyaçı və demonstrasiya.

Əyani təlim metodları dedikdə , tədris materialının mənimsənilməsinin əyani vasitələr və informasiya kommunikasiya texnologiyalarının təlim prosesində tətbiqi başa düşülür. Hal hazırda məktəblərdə komputer texnologiyasının ekran-texniki vasitələridən istifadə edilir. Əyani təlim metodları aşağıdakılardır:

1.İllüstrasiya- illüstrativ əyani vasitələrin plakat , cədvəl, şəkil, xəritə, model nümayiş etdirməkdir. Dərs prosesində bu cür əyani vasitələrin nümayişi tədris materialının mənimsənilməsinin asanlaşdırır. Bu metod şagirdləri sürətlər, rənglər, səslər aləminə daxil edir və onlardan hissi idrakın oyanmasına səbəb olur;

2.Demonstrasiya- əşya və hadisələrin hərəkətdə göstərilməsidir. Məsələn, müxtəlif texniki avadanlıqların köməyi ilə nümayiş etdirilən vasitələr- audio,

audiovizual, kino, televiziya, videomaqnitofon, komputer və s. Demonstrasiya fəal və birbaşa dərkətmə metodudur.

III. Əməli təlim metodları- praktiki işlər, çalışmalar , laboratoriya işi.

Müəllimin göstərişi əsasında şagirdlərin təcrübə qoymaları prosesi və bilavasitə müşahidə etmələri və müxtəlif nəticə çıxarmaları, laboratoriya işidir. Laboratoriya işi qazanılan bilik və bacarıqları əməli olaraq tətbiq edə bilməkdir. Əməli təlim metodları 3 cürdür:

1. Laboratoriya işi- fizika, kimiya və biyologiya fənləri üzrə aparılır. Bu şagirdlərdə müşahidəçiliyi və dərkətmə qabiliyyətini inkişaf etdirir;

2. Çalışmalar- qazanılan bilik və bacarıqları tətbiq edə bilməsidir. Çalışmalar 4 növüdə olur: şifahi, yazılı, qrafik işlər, bədən tərbiyəsi çalışmaları. Çalışmalar prosesində əməli necə icra edildiyi göstərilir. Şagirdlər müşahidə edir və sonra özlərini yoxlayırlar. Əgər səhv varsa, əməlin təkrar və düzgün icrası tələb olunur və əməli iş avtomatlaşır. Eyni hərəkət dəfələrlə təkrar olunur;

3. Praktiki işlər - əldə edilmiş biliklərin yoxlanması və praktikaya tətbiqidir. Praktiki işlər həyatda, istehsalatda aparıla bilər. Praktiki iş şagirdlərin fəallığını, təşəbbüskarlığını və müstəqilliyini inkişaf etdirir;

4. Didaktik oyunlar – idrakı fəallığın artıran metoddur.

Dərslərdə təlimin texniki vasitələrindən, yeni pedaqoji texnologiyalarından istifadə olunur. Məsələn, səs yazısı, radio, televiziya, maqnitofon və s.

Hal hazırda proqramlaşdırılmış təlim məktəblərin müstəqil işinin növü sayılır. Proqramlaşdırılmış təlim tədris materialını informasiyanın köməyi ilə məktəblərin idrak fəaliyyətlərinin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilib. Burada məqsəd (xüsusilə yuxarı siniflərdə) şagirdlərin bilik, bacarıq, vərdislərinin möhkəmləndirilməsi, problemi situasiya ərəfəsində problemin həllinə yönəldilmiş proqram materialı olmaqla çox əhəmiyyətlidir.

Mövzu 12: Təlimin təşkili formaları haqqında anlayış.

Plan :

- 1.Təlimin sinif dərslər sistemi;**
- 2.Dərs təlimin əsas təşkili forması kimi;**
- 3.Dərsə verilən müasir tələblər;**
- 4.Dərsin quruluşu və tipləri;**

Təlimin təşkili formaları təlim prosesinin mühüm tərkib hissələrindən biridir. Müəllim və şagirdlərin müəyyən zaman fasiləsindəki fəaliyyəti, onların qarşılıqlı əlaqələri təlimin təşkili formalarında öz əksini tapmışdır. Təlimin müxtəlif təşkili formaları olmuşdur (fərdi, qrup, daltonplan və s.). Təlimin əsas təşkili forması dərslərdir. Çünki, bilik, bacarıq və vərdislər əsasən dərslərdə verilir. Dərs təlim və tərbiyənin əsas təşkili forması kimi məktəbin bütün fəaliyyətinin mərkəzində durur. Dərs pedaqoji prosesi zəncir kimi biri – birinə bağlıdır. Müəllimin biliyi, bacarığı, yaradıcı fəaliyyəti məhz dərslərdə özünü göstərir. Yeni pedaqoji təfəkkürün şəxsiyyətin ahəngdar tərbiyəsinin də əsas məhz dərslərdə qoyulur. Müasir dərslər haqqında müxtəlif təsəvvürlər formalaşsa da, yalnız pedaqoji təfəkkürün və düşüncənin həlledici əhəmiyyətə malik olması əsas sayılır. Dərs cədvəl üzrə tərtib olunur, sabit (şagird) öyrənənlər qrupu üçün nəzərdə tutulur, tədris proqramına əsasən təşkil edilir və dərslərdə vaxta ciddi əməl olunmalıdır.

Beləliklə dərslər- müəllimin rəhbərliyi altında sabit cədvəl üzrə keçirilən bilik, bacarıq, vərdislərlə silahlandırılan və tərbiyə edən məcburi məşğələ formasıdır.

Dərslərdə müəllimin fikir və hisslərini əks etdirir. Dərslərdə öyrənənləri fəallaşdırmağın mühüm vasitəsi heyvətdir, yəni maraqdır. Təfəkkür, yəni düşündürməsi heyvətdən başlayır. Bunun üçün şagirdlərin qarşısında idraki suallar qoymaq vacibdir: nə üçün? Nəyə görə? Səbəb nədir? Kimi suallar fikri fəallığa təhrik edir. Axtarıcılıq, tapmaq, anlamaq, düşündürmək kimi əqli fəallıqlarını artırır. Müasir dövrdə şagirdlərin elektron portallardan istifadə etməsində dərslərin daha təkmilləşdirilməsinə və idrak qabiliyyətlərinin inkişafına kömək edir.

Dərsin tipləri və quruluşu. Dərsin tipləri bunlardır:

- I.Yeni bilik öyrədən dərslər (mürəkkəb kombinə edilmiş dərslər də deyilir);

II.Təkrarlama dərsi (bu dərse ümumilədirici dərslər deyilir)

III.Çalışma dərsləri (bilik ,bacarıq, vərdişləri təkmilləşdirən dərslər);

IV.Yoxlama dərsləri (bilik,bacarıq, vərdişlər nəzarət və korreksiya edən dərslər);

Yeni bilik öyrədən dərslərdə (tipinin) məqsədi şagirdləri yeni materiallarla tanış edərək mənimsəmə bilməkdir. Bunun üçün aşağıdan quruluşda olmalıdır

1)Ev tapşırıqlarının yoxlanılması və qiymətləndirilməsi ;

2) Yeni mövzuya həsr edilmiş müstəqil iş ;

3) Motivasiya yaradılması (mövzunun mahiyyəti baxımından);

4)Mövzunun mənimsənilməsinin təmin etmək;

5)Mövzunun möhkəmləndirilməsi;

6)Ev tapşırıqlarının verilməsi;

I.Yeni bilik öyrədən dərslərdə - evrestik, müsahib, müsdəqil işləmək, eksperiment və tərcübələrin qoyuluşu və aparılması , kino- dərslərin aparılması, diskusiya dərsləri , yazılı iş-SSE və şagirdləri fəallaşdırır, materialın möhkəm mənimsənilməsi kömək edir;

II.Təkrarlama dərsləri – bu dərslərdə məqsəd əvvəlki dərslərdə mənimsənilmiş biliklərin təkrar etmək , dərinləşdirmək , genişləndirmək, praktikaya tətbiq etmə bilmək və daha da möhkəmləndirməkdir. Bu dərslər tipində müstəqil işlər , praktik işlər və seminar dərslərdən də istifadə olunur. Vərdişlər təkmilləşir və möhkəmləndirilir;

III. Çalışma dərsləri- bu dərslərin məqsədi didaktik vəzifənin icra olunmasıdır. Yəni, mənimsənilən nəzəri biliklərin praktikaya tətbiq etmə bilməsi və daha da dərinləşdirilməsidir;

IV.Yoxlama dərsləri- bu dərslər tipi öyrənmənin nəticəsinin qiymətləndirilməsidir. Başqa sözlə, nəzəri materialın şagirdlərin mənimsəmə səviyyəsinin , elmi axtarışların , bacarıq və vərdişlərin formalaşması səviyyəsinin və eləcə də, nöqsanların korreksiya edilməsidir. Bu zaman müəllim şifahi şərhdən, yazılı sorgudan (imla, ifadə, inşa) və müstəqil işlərdən istifadə edir və səhvlər təhlil edilərək düzəliş aparılır;

Müasir dərslərin quruluşu (icmal nümunəsi)

- 1)Fənn; Azərbaycan dili;
- 2)Tarix;
- 3)Sinif: IV^a
- 4)Mövzu:düzəltmə şəkilçilər;
- 5)Standart ;
- 6)Məqsəd: yeni sözlərin əmələ gəlməsi haqqında məlumat;
- 7)İnteqrasiya: fənlərarası əlaqə
- 8)Üsullar:əqli hücum ,rollu oyunlar, diskursiya;
- 9)Dərsin tipi : təhlilə və tərkibə görə seçilir (çalışma)
- 10)İş forması: fərd iş,cütlərlə iş, qrupla iş,
- 11)Resurslar : iş və rəqləri və əyani vəsaitlər;
- 12)Motivasiya: dərsin təşkili ,maraq və idarə qabiliyyətlərinin düzənlənməsi;
- 13)Tədqiqat üsulu:kartaçkalar, tapmacalar, qaydalar:
- 14)Tədqiqatn aparılması və yaradıcı tətbiq etmə;
- 15)Yekunlaşdırma və qiymətləndirmə:

Təlimin digər təşkili formaları da var:

Müstəqil tapşırıqların verilməsi;dərnəklər,ev tapşırıqları maraqlı dərsləri,eksursiyalar ,seminarlar,olimpiyadalar,sərgilər, müzakirələr və s.

Müasir dərsin aşağıdakı formaları da mövcuddur (kurrikurum dərsləri üzrə):

- 1.Dərs-işgüzar oyunlar;
- 2.Dərs- mətbuat konfransı;
- 3.Şən hazırcavablar dərsləri;
- 4.Yarış dərsləri;
- 5.Debat dərsləri (müzakirə);
- 6.Dialog dərsləri;

7.Dərs- əqli hücum;

8.Dərs- konfranslar;

9.Yaradıcılıq dərsləri;

10.Dərs –viktarena;

Dərs məntiqi baxımından tam, dolğun və məzmunlu olmalıdır. Dərs təlim anlayışı olaraq həm təhsilin, həm də tərbiyənin həyata keçirilməsinin əsas təşkilat formasıdır. Hər bir müəllim özünün pedaqoji fəaliyyətində 25-30 nün dərs verir. Bu dərsin heç biri biri-birinə bənzəmir. Dərslər şagirdlərin intellektual və mənəvi inkişafını təmin edir, yeni nailiyyətlərə hazırlayır. Dərs pedaqoji və psixoloji baxımdan müəllimdən böyük məharət və pedaqoji ustalığ tələb edir. Müəllimlər üçün müəyyən vaxt çərçivəsində dərsi planlaşdırmaq və tənzimləmək savad, bilik, bacarıq da tələb edir. Müəllim bütün hissələri sinifə hakim kəsilməli, hər bir şagirdə fərdi yanaşmalı və onların bilik, bacarıq, vərdislərlə silahlandırılması üçün əlindən gələni əsirgəməməlidir.

Mövzu №13: Pedaqoji texnologiyalar və innovasiyalar. Şəxsiyyətə yönəlmiş pədoqoji texnologiyalar.

Plan:

1)Pədoqoji texnologiyaların təlim marağına təsiri;

2)Yaradıcı təfəkkürün və təxəyyülün inkişafı.

3)Kurriukurum. Təhsil standartları.

4)Təhsilin məzmununu əks etdirən sənədlər.

Müasir təlim və tədris texnologiyaları müasirlik və təkmillilik deməkdir. Pedaqoji texnologiya ənənəvi tələndən fərqli olaraq idarəolunan prosesdir. Yaxşı texnologiya yaxşı metodika öyrətmək deməkdir. Tədris texnologiyaya dedikdə öyrədici məqamlar texnologiyanın köməyi ilə ekranda canlandırmaq başa düşülür. Tələmdə komputer texnologiyası –İ.K.T kimi daha aktual və daha səmərələşdiricidir. Texnologiyanın vəzifəsi təlimi şagirdlərin səviyyəsinə uyğun

biliklərini, fikirlərini, hislərini və davranışlarını dəyişməklə öyrətməkdir. Bu cür yeni bilik təlimdə “innovasiya” adlanır. “İnnovasiya” sözünün mənası “yaxşılığa doğru yenilik” deməkdir. Bu isə yaradıcı təfəkkürün və təxəyüllün köməyilə şagirdlərin özlərinin müstəqil öyrənməsi, dərk etməsi və bilik, bacarıq, vərdişlərə yiyələnməsidir.

İnnovasiya yüksək səmərəliliyə malik yeniliyin tətbiqi insanın intellektual fəaliyyətinin nəticəsidir. Bu təkmilləşdirilmiş iş texnologiya proses, ictimai münasibətlər və digər pedaqoji cəhətləri tələb edir.

Pedaqoji ustalığ, pedaqoji takt, pedaqoji təxəyyül, yaradıcılıq, maraq və tələbat. İnnovasiya latın termini olub “innovato” sözündən götürülmüş yeniləmə “yaxşılaşma” deməkdir. İlk dəfə bu termin XIX əsrdə meydana gəlmiş, XX əsrin əvvəllərində isə Avstraliya iqtisadçısı Josef Şumpeterin əsərləri vasitəsilə yayılmışdır.

Kurrikulum Milli və fənn kurrikulumlarının didaktik əsasları.

Kurrikulum təsilin ayrı-ayrı pillələri üzrə təlimin nəticələrini və məzmun standartlarını tədris fənlərini həftəlik dərslər və dərslərdən kənar məşğələ saatlarının miqdarının təlim-tərbiyə prosesinin təşkili, təlimin nəticələrinin monitorinqi və qiymətləndirilməsinin keçirilmə mexanizmini əhatə edən dövlət sənədidir. Tədris proqramı kurrikulumun mənası “tam pedaqoji proses bütövlük, sistemli yanaşma (yəni, ardıcıl) müasirlik, yeniliyini elmi əsasda qavraya bilmək” deməkdir.

Kurrikulumun məqsədi –gələcək nəsillərin milli təhsilə daha çox fayda verə biləcək müstəqil düşüncəyə, yaradıcı məntiqi təfəkkürə malik nəsil yetişdirməkdir. Başqa sözlə, əzbərçiliyə deyil, yaradıcı düşüncəyə, müstəqil fikir yürütməyə, qərar verməyə və tətbiq etməyə yiyələndirir.

Kurrikulumun didaktik vəzifəsi-nəticəyönümlülük, tələbyönümlülük və şəxsiyyətyönümlülük deməkdir.

Nəticəyönümlülük-təhsilin ayrı-ayrı pillələri üzrə konkret siniflər və fənnlərlə bağlı əldə ediləcək təlim nəticələrinin qabaqcadan nəzərdə tutulmasıdır;

Tələbyönümlülük isə təlim məqsədlərinin dövlətin, cəmiyyətin və təhsil alanların tələbatlarının ödənilməsidir;

Şəxsiyyətyönümlülük-fərdi şagirdlərin maraqlarının, arzu, istək, meyil və qabiliyyətlərini hesaba almaqla mühüm və gərəkli həyatı bacarıq və vərdişləri formalaşdırmaqdır.

Təhsil standartları- təhsil standartı dedikdə, təhsilin dövlət normaları kimi nəzərdən keçirilməsi və ictimai ideala nail olmaq başa düşülür. Deməli, təhsil standartı məzunların ümumi təhsil hazırlığına verilən tələblərin məcburi səviyyəsidir. Təlimin və nəzarətin həmin tələblərə uyğun gələn məzmunu, metodları, formaları və vasitələrini özündə əks etdirir. Bu isə “norma”, “nümunə” və həm də “ölçü”dür. Beləliklə, təhsil standartları aşağıdakı normativ sənədlərə əsasında götürülür, yəni, təhsilin məzmununu əks etdirən sənədlərdə öz əksini tapır:

1. Tədris planı;
2. Tədris proqramı;
3. Dərsliklər və dərs vəsaitləri;

Tədris planı-məktəbin fəaliyyətini istiqamətləndirən normativ sənəddir. Tədris planı təhsil nazirliyi tərəfindən təsdiq edilən sənəd olub, tədris ilinin müddətini, rübləri, tətilləri, fənləri, fənlər üzrə saatların həftəlik və illik miqdarın əks etdirir. Tədris planında məcburi fənlərlə yanaşı, fakultativ məşğələlər və seçmə fənlər də öz əksini tapır. Tədris planının vəzifəsi şagirdlərin hərtərəfli inkişafını təmin etməkdir. Tədris planlarının təkmilləşdirilməsi cəmiyyətin sosial sifarişi nəzərə alınmaqla aparılır;

Tədris proqramı-fənn proqramları tədris planının tələblərdə əsasən tərtib edilir. Tədris proqramı təhsil nazirliyi tərəfindən təsdiq edilən sənəd olub hər bir fənn üzrə təhsilin məzmununu və quruluşunu müəyyənləşdirir. Təhsil proqramları quruluşunu görə iki komponentdən ibarətdir:

1. İzahat vərəqi (giriş);
2. Təhsilin məzmunu;

Proqram şagirdin yaş və dərk etmə səviyyəsinə uyğun olmalıdır. Proqramlar yeni təlim texnologiyalarına əsaslanaraq təlim fəaliyyətinin səmərəli təşkilinə imkan verməlidir.

İstər tədris planı, istər tədris proqramı sistematik və ardıcıl olmalı, müasir elmi kəşflər öz əksini tapmalı, müasir tələblər gözlənilməli, tərbiyəvi vəzifələr gözlənilməli, şagirdlərin anlaq, yaş səviyyələy diqqət mərkəzində saxlanılmalı, nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdəti gözlənilməli və fənlərarası əlaqəyə fikir verilməlidir.

Dərslilər və dərş vəsaitləri-tədris proqramının tələbələri əsasında hazırlanır. Dərslilər düşünməyi öyrədir. Əsas mənbə olub bilik əldə etməyə imkan yaradır. Dərş vəsaitlərinə aiddir: müntəxəbatları, metodik göstəriş və tövsiyələr, lüğətlər, məlumat kitabçaları və s.

Mövzu № 14: Müəllimin dərşə hazırlıq mərhələləri.

Plan :

1.Dərşin planlaşdırılması;

2.Müasir dərşin səmərəliliyinin yüksəldilməsi;

3.Hər bir dərş üçün psixoloji düzgün seçilməsi;

4.İdraki fəallıq üçün psixoloji mühitin yaradılması;

Müasir dövrdə müasir məktəb müəllimin pədaqoji fəalliyətinin səmərəli təşkili funksiyaları, yəni, müəllimin və dərşin funksiyaları günün tələbləri baxımından yüksək səviyyədə qurulmasıdır. Pədaqoji funksiya müəllimə peşə bilikləri və bacarıqlarının tətbiq etmək istiqamətini göstərməkdir. Pədaqoji funksiyalara daxildir: təhsil vermək, tərbiyə etmək, inkişaf etdirmək, stimullaşdırmaq (toqsanomiyə) və təhlil etmək.

Bu baxımdan təlim prosesinin də özünəməxsus quruluşu vardır: təlimin məqsədi, məzmunu, motivləri, idrak tələbatları, vasitə metodları və təşkili formaları daxildir.

Təlimin məqsədlərinin məzmunu fənn kurikulumlarında öz əksini tapmışdır. Müasir pədaqogikada dərşin yeniliklər əsasında qurulması yeni konsepsiya (toqsanomiyə bənlum toqsanomiyası) formalaşmış. “Toqsanomiyə” yunan sözüdür, “taqsuz” qayda ilə yerləşmə, “namos” qanun (yəni “qaydaya uyğun olaraq dərşin təşkili”) deməli, təlim məqsədlərinin toqsanomiyası psixoloji, məntiq obyektiv və praktik prinsiplərə əsaslanır. Başqa sözlə, dərk etmək, öyrənmək və təfəkkürə yiyələnməlidir, (analiz+sintek= təfəkkürə yiyələnmək).

Bəlləklə, hər bir dərşin elmi, nəzəri, metodik, pədaqoji səviyyəsinin yüksəldilməsi onun təlim, tərbiyə imkanlarına səmərəli təsir etməsi üçün

müəllimin öz fənnini necə bilməsi çox vacibdir. Məhz, bu baxımdan müəllim 3 istiqamətdə dərslər hazırlaşmalıdır:

1.Ümumi hazırlıq- hər bir müəllimin ədəbi, bədii, ictimai, siyasi, psixoloji, elmi, xüsusilə, metodik ədəbiyyatı müəllimə etməli, tədris etdiyi fənni daim təkmilləşdirməlidir. Yəni, hər bir müəllim daim öyrənməli, öz biliklərini və pedaqoji ustalığını təkmilləşdirməlidir;

2.Müəllimin proqram üzrə dərslər hazırlığı- bu hər bir mövzunun məzmununun, dərslərin tipinin planlaşdırılması ilə bağlıdır. Bunun üçün müəllim tədris etdiyi fənnin proqramını əldə edir. Kəmatik plan tərtib edir, dərslərin didaktik məqsədini, məzmununu müəyyənləşdirir, mənimsəmə mərhələlərini nəzərə alır, mövzu bitdikdən sonra mənimsəmə səviyyəsini aşkara çıxarmaq üçün yoxlama işləri aparır. Eyni zamanda , müəllim tədris etdiyi fənnə dair yeni dərslər və dərslər vəsaitlərini də əldə etməlidir;

3.Müəllimin mövzular üzrə gündəlik hazırlığı- bu daha ciddi dərslər yanaşmağı tələb edir. Gündəlik hazırlıq təxminən bu ardıcılıqla həyata keçirilməlidir:

a)yeni mövzunu müəyyən etmək və həmin mövzunu əvvəl keçirilənlərlə əlaqələndirmək;

b)proqram və dərslərdə mövzunun qoyuluşu ilə tanış olmaq, əlavə mənbələrdən və fənlərarası əlaqədən istifadə etmək;

c)dərslərin müəlliminin və tipini müəyyən etmək. Dərslərin optimallaşdırılması üçün sual və tapşırıqlar hazırlamaq;

d)əyani, texniki və digər vasitələrin seçilməsi və hazırlanması;

e)dərslərin planını tərtib etmək;

Bəzi pedaqoji ədəbiyyatlarda gündəlik dərslər hazırlığının 3 əlamətləri də göstərilir:

diaqnozlaşdırma, proqnozlaşdırma, planlaşdırma;

Beləliklə, hər bir dərslərin keyfiyyəti və səmərəli alınması üçün müəllim axtarıcılığa, yaraddıcılığa, öz işini sevməyə, didaktik vəzifələri yerinə yetirməyə, təhsilləndirici və tərbiyələndirici məqamları gözləməyə borcludur. Müasir məktəbin müəlliminin müasir dərslər tiplərini düzgün müəyyənləşdirməklə dərsləri müasir səviyyədə qurmağa çalışmalıdır.

**Mövzu № 15: Şagird naliyyətlərinin monitorinqi və qiymətləndirilməsi.
Qiymət meyarları, əsas qiymətləndirmə növləri.**

Plan :

- 1.Monitorinqin məqsədi və məzmunu;**
- 2.Monitorinqin növləri;**
- 3.Şagird naliyyətlərinin hesaba alınmasının təlim və tərbiyəyə təsviri.**
- 4.Müasir dövrdə**

Pedaqoji prosesin nəticələrini , təlim və təhsilin keyfiyyətlərini müəyyən edən əsas amil **təlim fəaliyyətinə nəzarət və qiymətləndirmədir**. Ənənəvi olaraq qiymətləndirməyə ancaq şagirdlərin necə oxumasını müəyyən edən vasitə kimi baxılırdı. Lakin , qiymətləndirmə anlayışının təlim prosesində xüsusi əhəmiyyəti vardır. “Meyar” ərəbcə “ölçü” deməkdir. Qiymət meyarları şagird müvəffəqiyyətini qiymətləndirmək üçün mühüm şərtidir. Bu günə qədər müxtəlif qiymət meyarlarını müəyyənləşmişdir. Məsələn, Bolqarıstanda “6” bal, Hollandiyada “ 11” bal, Fransa və İrandan “20” bal, ABŞ –da “ 20” bal qiymət meyarları müəyyənləşmişdir. Azərbaycanda isə müxtəlif dövrlərdə müxtəlif qiymət sistemi olmuşdur. 1989-cu ildən “4” bal (2,3,4,5,) qiymətləri tərtib olunmuşdur. 2009 –cu ildə Nazirlər kabineti tərəfindən “Azərbaycan Respublikasının Ümumi Təhsil Sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası” qəbul olundu. Konsepsiyaya əsasən orta məktəblərdə “9” ballıq, Ali və orta ixtisas məktəblərində “100” ballıq sistem müəyyənləşdirildi. Bu eksperiment orta məktəblərdə bir o qədər də əhəmiyyətli olmadığı üçün “5” ballıq sistem təkrar keçirildi. Qiymətləndirməni mahiyyəti bilik, bacarıq və vərdişlərin keyfiyyətinin düzgün aparılmasında öz ifadəsini tapır. Qiymətləndirməyə verilən tələblər bunlardır:

- 1.Verilən qiymət şagirdin bilik və bacarığındakı uğurlara və müəllimin verdiyi qiymətə əsaslanmalıdır;
- 2.Qiymət şagirdlərin bilik və bacarığındakı vəziyyəti obyektiv əks etdirməklə düzgün nəticə çıxarmağa əsaslanmalıdır;
- 3.Müvəffəqiyyəti qiymətləndirərkən yalnız bilik və bacarıqların məzmununu yox, eyni zamanda , formanı da nəzərə almaq lazımdır;

4. Müvəffəqiyyəti qiymətləndirərkən şagirdlərin dərs boyu fəaliyyəti nəzərə alınmalıdır və qiymətləndirmə dərslərin sonunda elan olunmalıdır.

Qiymətləndirmə apararkən aşağıdakı xüsusiyyətlər müəyyənləşdirilməlidir:

I. Təlimin məzmunu fənn proqramının həcminə uyğun olmalıdır;

II. Təlim texnologiyalarından və didaktik vasitələrindən istifadə olunmalıdır;

III. Öyrədici mühit təhsilverici və tərbiyəedici vasitələrin köməyi ilə həyata keçirilməlidir;

IV. Monitoring (nəzarət) təlim prosesinin bütün pedaqoji qayda- qanunlarına şərait yaratmalıdır;

Kurrikuluma qiymət meyarları (buna milli qiymətləndirmə də deyilir) təhsilin keyfiyyətinə nəzarət etməklə tədris dövrünün sonunda həyata keçirilən və şagird nəliyyətlərini təmin edən sistemdir. Milli qiymətləndirmənin məqsədi şagirdlərin zəif və güclü tərəflərini aşkar etmək, həmin nəticələrə təsir edən amilləri müqayisə etmək, təhsilin vəziyyəti haqqında müvafiq məlumat toplamaq, ənənəvi qiymətləndirmə texnologiyasında kəskin sürətdə fərqləndirmək.

Kurrikuluma əsaslanaraq məktəbdaxili qiymətləndirmə 3 formada aparılır:

a) Diaqnostik; b) Formativ; c) Summativ (yekun qiymətləndirmə).

Diaqnostik qiymətləndirmə-ilk sənviyyənin qiymətləndirilməsidir və dərslərinin əvvəlində şagirdin bilik və bacarıq sənviyyəsini müəyyən edə bilməkdir. Ənənəvi təlimdə diaqnostik qiymətləndirməyə cari nəzarət də deyilir.

Formativ qiymətləndirmə-(vaxtaşırı nəzarət) məktəbdaxili qiymətləndirmənin əsas mahiyyətini formativ qiymətləndirmə təşkil edir. Formativ qiymətləndirmə şagirdin standartlara uyğun irəliləməsini və ya gerilənməsini izləmək məqsədi daşıyır. Formativ qiymətləndirmə müşahidə əsasında aparılır və rəsmi qiymətləndirmə hesab edilmir və heç bir rəqəm simvollarından da istifadə olmur.

Summativ qiymətləndirmə (yekun nəzarət qiymətləndirmə)-bu qiymətləndirmə də nəticələrin bilik və bacarıqların mənimsənilməsi istiqamətində şagirdlərin əldə etdiyi irəliləyişləri dəyərləndirilməsidir. Summativ qiymətləndirmə 3 formada dır:

1. Kiçik summativ qiymətləndirmə- bəhs və ya bölmələrin sonunda müəllim tərəfindən qiymətləndirilmədir;

2. Böyük summativ qiymətləndirmə-yarımilin sonunda təhsil rəhbərliyinin və müvafiq komisyanın nəzarəti ilə qiymətləndirilməlidir;

3. Yekun qiymətləndirmə- təhsil səviyyəsinin sonunda buraxılış imtahanları şəklində aparılır. Summativ qiymətləndirmənin nəticələri keçirildiyi tarixdə sinif jurnalında qeyd olunmalıdır.

Müasir didaktika aşağıdakı nəzarət metodları ilə müəyyənləşdirilir:

1. Şifahi nəzarət metodu-müsahibə, mağiletmə, kitab üzərində iş, xəritə sxemi, təcrübə və müşahidələr daxildir;

2. Yazılı nəzarət-yoxlama yazı işləri, imla, ifadə, inşa, referat, sərbəst işlər yazmaq və s. daxildir . Yazılı nəzarətin məqsədi yazı vərmişlərini müəyyənləşdirməkdir;

3. Didaktik testlər- təlim nəticələrinin yoxlamağın yeni metodu olsa da, müvəffəqiyyətin hesaba alınması və qiymətləndirilməsi üçün müəllimin pedaqoji üstalığını tələb edir.

Beləliklə, şagirdlərin fəaliyyətinin və təlimin nəticələrinin yoxlanılmasının mahiyyəti mənimsəmə mərhələlərinin düzgün yerinə yetirilib, yetirilməməsinin müəyyənləşdirilməsidir.

